En vuxenutbildning för livslångt lärande

I ett samhälle som tror på kraften i utbildning är det helt centralt att det finns möjlighet att utveckla sin kompetens även i vuxen ålder. Det livslånga lärandet är viktigt både för den enskilda individen och för samhället som helhet. Den som av olika skäl saknar kunskaper från grundskolan eller gymnasieskolan kan genom den kommunala vuxenutbildningen få en andra chans att utvecklas som person och att samtidigt stärka sin ställning på arbetsmarknaden. För nyanlända vuxna är kommunal vuxenutbildning för invandrare (SFI) avgörande för att kunna bli en aktiv medlem av samhället genom att arbeta eller studera vidare.

Nya krav, sämre förutsättningar

För att möta samhällets behov på en arbetsmarknad som präglas av snabba förändringar har det under de senaste decennierna fattats flera politiska beslut som förändrat förutsättningarna för den kommunala vuxenutbildningen. Utbildning ska bedrivas under hela året, antagning av elever ska ske flera gånger per år, eleverna ska kunna välja i vilken takt de vill läsa kurser och ha förutsättningar att kombinera arbete med studier. Därtill ska vuxenutbildningen bidra med validering, prövningar, kartläggningar, uppdragsutbildningar, samhällsorientering samt yrkesutbildning. Vuxenutbildningens uppdrag har blivit alltmer komplext och mångfacetterat.

Detta ställer krav på en hög grad av flexibilitet och ger praktiska konsekvenser för hur huvudmännen väljer att organisera sin verksamhet, vilket i sin tur har förändrat lärarnas möjligheter att utföra sitt kärnuppdrag, ofta till det negativa. Att elever ska kunna antas löpande under året tolkas på många håll som att antagning ska kunna ske kontinuerligt och nya elever därför tas in i befintliga studiegrupper oavsett när kursen startade. Det är inte ovanligt att lärare får nya elever i gruppen varje månad eller till och med så ofta som en gång i veckan. Elevens möjlighet att välja studietakt organiseras sällan genom att huvudmannen skapar särskilda grupper för detta. Istället läser elever med olika studietakt tillsammans vilket ställer så höga krav på att läraren ska individanpassa att gruppundervisning i praktiken blir omöjligt. Det förekommer även att elever som går olika kurser, läser i samma grupp. Dessutom förekommer det att kurser bedrivs helt eller delvis på distans, via olika digitala lösningar, utan att det finns riktlinjer eller regleringar för detta.

Regleringar för hur mycket lärarledd undervisning som ska ges saknas helt för vuxenutbildning på grundläggande- och gymnasial nivå. För SFI finns förvisso en reglering, men det är dels inte tydligt vad som räknas som lärarledd tid, dels hanteras tiden med bristande respekt när eleverna studerar på distans eller på andra tider än dagtid. Därför anser Sveriges Lärare att regelverken kring vuxenutbildningens undervisning behöver skärpas.

Sveriges Lärare kräver att:

- Den kontinuerliga antagningen till vuxenutbildningen måste slopas och ersättas med ett system där studerande antas vid fastställda tidpunkter.

- Huvudmännen måste sluta blanda elever som läser olika kurser i samma undervisningsgrupp.
- Eleverna ska garanteras lärarledd undervisningstid i relation till kursens kunskapsmål.
- Det behöver införas en timplan för de grundläggande och gymnasiala kurserna i vuxenutbildningen.
- Staten och huvudmännen måste säkerställa tillräckliga resurser för vuxnas lärande och vuxendidaktik.

Vuxenutbildning i offentlig regi

En stor del av den kommunala vuxenutbildningens utmaningar finns, precis som för andra skolformer, på systemnivå. Problemen handlar bland annat om marknadsorganisering och konkurrensutsättning. Det handlar även om att utbildningens och lärarnas förutsättningar är kraftigt underreglerade.

Dessutom finns det tendenser till att beslut som rör vuxenutbildningen i första hand tar hänsyn till arbetsmarknadens behov av kompetensförsörjning eller att den ses som en tillfällig lösning enbart för att sysselsätta den som står utanför arbetsmarknaden. Förutom att detta bidrar till ryckighet och kortsiktighet i planering av vuxenutbildningen innebär det att synen på bildningsuppdraget och vuxenutbildningens roll som just utbildning går förlorad. Vuxenutbildningen måste vara en skolform med stabil resurstilldelning, långsiktiga mål och hög status.

Marknadsorganiseringen av den kommunala vuxenutbildningen och SFI har starkt bidragit till den situation som råder idag. Oavsett om kommunen väljer att upphandla utbildningstjänster av en extern anordnare eller om de har en auktorisationsmodell med fritt ”kundval” finns uppenbara risker för sämre kvalitet i verksamheten. Priskonkurrensen vid upphandlingar skapar incitament för anordnare att pressa kostnaderna vilket kan ske genom större grupper, fler undervisningstimmar till lärare, en ökad andel distansundervisning eller liknande åtgärder. I kommuner som tillämpar en ”kundvalsmodell” där olika anordnare med auktorisation konkurrerar om de studerande kan betyg användas som en konkurrensfördel, vilket ger en uppenbar risk att lärare pressas att sätta så höga betyg som möjligt eller att anordnaren fuskar när utbildningens resultat ska redovisas.

För de lärare som är verksamma inom vuxenutbildningen innebär båda modellerna osäkra anställningar då antalet platser som erbjuds kan ändras snabbt. Detta leder också till att andelen obehöriga tenderar öka, vilket i sin tur leder till försämrade villkor för våra medlemmar. Det leder även till en kortsiktighet när det gäller verksamheten som helhet och innebär bland annat att lärarnas möjligheter till kontinuerlig utveckling och fortbildning är oerhört små. Därför anser Sveriges Lärare att all vuxenutbildning ska genomföras i egen offentlig regi, för långsiktighet, goda villkor för lärare och högre kvalitet på utbildningarna.

Sveriges lärare kräver att:

- Det nuvarande systemet med entreprenader inom vuxenutbildningen måste övergå i offentlig regi och ersättas med ett långsiktigt hållbart system som präglas av kvalitet, kontinuitet, långsiktighet och trygga anställningar.
- Staten måste ta huvudansvaret för finansiering, resursfördelning och likvärdighet inom vuxenutbildningen.
- Distans- och fjärrundervisning inom vuxenutbildningen behöver regleras nationellt.

Arbetsmiljö

Idag innebär kraven på administration och dokumentation som inte är direkt kopplade till undervisningen att lärares tid till kärnuppdraget reduceras. Detta medför en sämre arbetsmiljö och är en inskränkning av lärares möjligheter till professionell yrkesutövning. Kringsysslor såsom till exempel CSN-frågor, IT-administration och närvarorapportering till arbetsförmedlingen bör tas bort från lärarna. Lärares kärnuppdrag måste prioriteras i mycket högre utsträckning än vad som är fallet idag. Kärnuppdraget förutsätter en reglering av tid för planering, för- och efterarbete och utveckling av undervisningen. Lärare måste få tid att vara lärare.

Även inom vuxenutbildningen finns behov av stödfunktioner för elever. Även om huvudmannen inte har samma skyldighet att anordna elevhälsa inom vuxenutbildningen som inom andra skolformer finns inget i skollagen som hindrar dem från att göra det. En välfungerande studie- och yrkesvägledning är helt central i vuxenutbildningen.

Lärare är ibland utsatta för otillbörlig påverkan, främst av de studerande, vid betygssättning. Även hot och våld förekommer. Sveriges Lärare vill belysa detta problem och kräver att utbildningsanordnarna säkerställer att arbetsmiljön är trygg och betygssamtalen säkra.

Sveriges Lärare kräver att:

- Huvudmännen måste genomföra uppdragsdialoger som säkrar verksamhets- och tjänsteplanering samt ett systematiskt arbetsmiljöarbete.
- Tid för planering, för- och efterarbete och utveckling av undervisningen ska regleras nationellt.
- Läraruppdraget behöver renodlas och kärnuppdraget prioriteras.
- Studerande i kommunal vuxenutbildning behöver få tillgång till SYV, hälsofrämjande och förebyggande insatser samt specialpedagogiskt stöd, vilket avlastar lärare och stödjer de studerandes möjligheter att klara sina studier.
- Huvudmännen ska vidta åtgärder för att freda lärarna från otillbörlig påverkan.

Kompetensutveckling och karriärmöjligheter

Det finns stora problem med lärarförsörjningen i den kommunala vuxenutbildningen, inte minst inom SFI. I flera av de satsningar staten har gjort för att stärka läraryrkets attraktivitet har vuxenutbildningen utelämnats helt eller delvis. Detta måste åtgärdas och lärarna i vuxenutbildningen måste i framtiden omfattas av samtliga motsvarande satsningar.

Även forskningen om vuxenutbildning och vuxnas lärande är styvmoderligt behandlad. Det behövs medvetna satsningar på mer forskning, fler forskande lärare inom fältet och fler forskningsmiljöer. För detta krävs att lärare inom vuxenutbildningen ges goda förutsättningar att delta i det nationella professionsprogrammet samt att fler på sikt också kan delta i forskarskolor för lärare.

Sveriges Lärare kräver att:

- Vuxenutbildningen måste omfattas av statliga lärarsatsningar på till exempel lön, kompetensutveckling och karriärvägar.
- Kompetensutvecklande insatser behöver vidtas för att andelen legitimerade lärare inom SFI ska öka.
- Lärare ska ges goda förutsättningar att delta i det kommande professionsprogrammet.
- Praktiknära forskning om vuxnas lärande ska främjas och fler lärare ges möjligheter att forska.